

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

GEORGE D. PAINTER: *Marcel Proust. A biography*. I-II. Chatto & Windus. London 1961, 1965.

ANNE-LISA AMADOU: *Digteren og hans verk. En studie i Marcel Prousts estetikk*. Helge Erichsens Forlag. Oslo 1965.

Marcel Proust gjorde som bekant en sträng åtskillnad mellan diktaren och hans verk. Berättarjaget i *A la recherche du temps perdu* dröjer gång på gång vid den desillusionerande konfrontationen med en författare eller konstnär i hans vardagliga existens. I *Contre Sainte-Beuve* riktas framför allt den anklagelsen mot den franske 1800-talskritikern att han sammanblandar person och verk; Proust proklamerar i gengäld att en bok utgör »le produit d'un autre moi que celui que nous manifestons dans nos habitudes, dans la société, dans nos vices». Marcel Prousts senaste biograf George D. Painter får anledning deklarerar sina egna intentioner när han behandlar Prousts stridsskrift mot Sainte-Beuve: »Fortunately, however, the biographical approach to a work of art is the direct opposite of Sainte-Beuve's, in which a superficial impression of an author's outward behaviour is used as a corrective to an equally superficial impression of his work.» (René Wellek dömer Sainte-Beuve avsevärt mildare. Jfr Inge Jonssons recension nedan!) Painter förklarar biografens uppgift vara att spåra »the formation and relationship of the very two selves which Proust distinguishes. He must discover, beneath the masks of the artist's every-day, objective life, the secret life from which he extracted his work; show how, in the apparently sterile persons and places of that external life, he found the hidden, universal meanings which are the themes of his work; and reveal the drama of the contrast and interaction between his daily existence and his incommensurably deeper life as a creator.»

Painter framträder med anspråket att ha skrivit den definitiva biografien över Proust. Han namnger inte sina föregångare (Richard Barker, André Maurois) men hävdar kategoriskt att »previous biographers have used only about one-tenth of the discoverable sources». Det är inte långt ifrån att Painter ifråga om fullständighet och noggrannhet bjuder ett motstycke till Ellmanns stora biografi över Joyce. Sedan är det en smaksak om man ändå inte tycker att Painter skjuter källredovisningen alltför mycket i bakgrunden i sin strävan att skapa »a fascinating and delightfully written narrative» (jag citerar en av biografins många entusiastiska recenser). På slutsidan av det digra verket skildras liksom i en skönlitterär berättelse Prousts dödsbädd: »Daylight and fresh air flooded his bedroom for the first time, and funereal flowers which did not rouse his asthma surrounded him. The look of peace and returned youth, the faint smile left his face, replaced by the hollow cheeks and stark grin of dissilation.» Man frestas att göra en jämförelse med André Maurois' romantiserade biografier. Ändå förklarar Painter i förordet att hans framställning är helt matter-of-fact: »I have invented nothing whatever; and even when I give the words of a conversation, or describe the state of the weather or a facial expression at a particular moment, I do so from evidence that seems reliable.»

Gamla tabuvallar beträffande homosexualiteten börjar upphävas också i anglosaxiska länder och Painter kan utan att befara risker för sin biografi som bestseller behandla Marcel Prousts homosexuella natur. »I have not tried to deny Proust's homosexuality—on the contrary, I shall give the first full account of it based on evidence. But readers who have felt all along that Proust's picture of heterosexual love is valid and founded on personal experience will be glad to find their instinct justified.» Painter som f. ö. till engelska översatt Prousts brev till modern, ger i viss mån denna senare skulden för Prousts homosexualitet. Jag håller med Milton Hindus (*Readers guide to Marcel Proust*, New York 1962) att detta är en »unwarranted conjecture», även om det kanske närmast är Painters avsikt att framhålla att Marcel Proust själv såg saken så. Det fanns hos Proust »a buried heterosexual boy who continued to cry for a little girl lost», hävdar Painter. Det är en mer litterär än strikt vetenskaplig utformning av en psykoanalytisk slutledning.

Painter följer berättaren i *A la recherche du temps perdu* — liksom i det postumt utgivna förarbetet Jean Santeuil — och lägger ytterlig vikt vid den traumatiska effekten av »Marcel's loss and recovery of his mother's kiss». En annan lika berömd episod i romanens inledande parti, som handlar om hur ett stycke madeleinekaka uppblött i en kopp té förmår återuppväcka en förgången barndomsvärld, betecknas också som »one

of the most momentous events of his life». Händelsen dateras till nyåret 1909; Proust berör den strax efteråt i företalet till *Contre Sainte-Beuve*, där den sammanställs med några andra erfarenheter av hur ett tillfälligt sinnesintryck kan sätta det omedvetna minnet i arbete. »The whole vast structure of *A la recherche* is enclosed in these seven pages of Proust's preface: within a few days he had experienced and sketched out the beginning of the novel in *Time Lost* and its end in *Time Regained*.»

Bengt Holmqvist som ger en utmärkt, bara alltför kortfattad presentation av Proust i *Den moderna litteraturen* (Bonniers allm. litt.-hist.) konstaterar att dessa erfarenheter av det omedvetna minnets överrumplade associationer inte förekommer särskilt ofta i romanen. Men de har dock ett slags nyckelposition i verket, inplacerade som de är i dess inledning och slutparti, *Le temps retrouvé*. Prousts biograf Richard Barker ansåg att diktarens beskrivning av de undergörande effekterna av sinnesintryck på minnet var föga mer än »a formal device by which he managed to order his narrative». Den teoretiska och filosofiska aspekten kan i själva verket negligeras, hävdade han. Holmqvist tycks mig gå på samma linje.

Även om Painter väl bara delvis lyckas infria sin höga målsättning ger han en intressant belysning av förhållandet mellan diktaren och hans verk. Man får en mångfald värdefulla exempel på hur det oftast finns en hel rad av förebilder för Prousts diktade gestalter. »What do they know of *A la recherche* who only *A la recherche* know?» frågar han retoriskt med udd mot den nykritiska skolan. »The 'closed system' Proustians have been egoistically contented to know of Proust's novel only what it means to themselves.»

En visserligen måttfull nykritisk orientering synes mig Anne-Lisa Amadou uppvisa i sin *Prost-studie*, *Dikteren* och hans verk. Symptomatiskt finner jag hennes tal om hur »de meget intime brev til moren og til vennen Reynaldo Hahn har åpnet for enda mere nysgjerrig (sic!) skuen in i nevrotikerens Proust's sinn». Amadous egen beläsenhet i Proust-litteraturen är detta oaktat omfattande, även om hon konstaterar att »forskningen i Prousts liv og verk efter den annen verdenskrig antatt et omfang som det vel nesten er ogjærlig å skaffe seg en oversikt over».

Anne-Lisa Amadous bok är en förträfflig introduktion till Prousts stora verk. Den har naturligtvis inte en »reader's guide»-karaktär utan vill vara en undersökning av hur Proust kom fram till sin uppfattning av den konstnärliga skaparakten som livets mål och mening. Bengt Holmqvist och Göran Schildt (Sv. D. 7/12 -64) må ha rätt däri att Prousts huvudmotiv, frälsningen genom konsten, för oss framstår som en illusion, som »romantiskt-symbolistiskt allmängods». Utan insikt om denna Prousts egen illusionism förstår vi dock föga hans verk.

Prousts »tilbedelsetrang» manifesteras av hans förhållande till Ruskin, framhåller Amadou. Också Painter ägnar Prousts »salvation through Ruskin» tillbörlig uppmärksamhet. På diktarens fortsatta väg till det konstnärliga uttrycket stannar Amadou inför de »privilegierade» sinnesintryckens roll och hon gör en som jag tycker mycket klargörande analys av »navnet og sanseintrykket som tegn for den sanne virkelighed». De biografiska faktorerna hålls i bakgrunden men berörs i de sammanhang författarinnan finner dem relevanta. Hon dröjer vid »samvittighetsspørsmålet» i Prousts diktning och ansluter sig till Marie-Anne Couchet som i sin *Proust-studie* (1929) talat om tre linjer i verket: »La ligne du péché, la ligne du remords et la ligne du rachat.» Anne-Lisa Amadou ser Prousts magnum opus som en offerhandling. På de överpatetiska slutsidorna i den annars nyktra och stramt komponerade boken heter det att Proust »likesom alkymistene, for hvilke Kristi efterfølgelse ikke bare var en åndelig vei, men dertil en metode anvendt på materien for å frembringe 'le grand oeuvre', har realiseret *sin* Kristus-imitation». Proust visade i ungdomen intresse för Thomas a Kempis, men senare ställde han sig klart avvisande mot trons värld. När Anne-Lisa Amadou betraktar romanen som en offerhandling i Kristus-imitationens tecken är det en tolkning för vilken hon inte anger några som helst stöd i det rikhaltiga biografiska materialet.

Ulf Wittrock